

ОСОБИСТІТЬ І ПРИВИНЕННЯ¹: ВІД ПРОСВІТНИЦТВА ДО ФІЛОСОФІЇ ІДЕАЛІЗМУ²

К. ЗЕЄЛЬМАН
*доктор юридичних наук,
ординарний професор філософії права
та кримінального права
(Університет Базелю, Швейцарія)*

Незважаючи на те, що у XVIII ст., а також на межі XVIII–XIX ст. ще навіть не йшлося про міждисциплінарність, вчений світ цього часу вже мав тематичні місця збігу, де б могли зустрітися філософи, теологи і юристи. Подібними місцями збігу були особистість і привинення (*Zurechnung*).

Приписування відповідальності перед іншими людьми, особливо приписування вчиняти належним чином у власній поведінці, яке імпліцитно існувало ще в Античності та Середньовіччі, вперше було явно пов'язано зі ставленням до себе лише у ранньому Просвітництві. Тільки тому, хто має певним чином продумане ставлення до самого себе, хто вміє у думці бути пов'язаним із самим собою, бути відповідальним — тільки така людина може бути звинувачена у своїх вчинках або бездіяльності. Ця здатність побудувати інтелектуальний зв'язок із самим собою, разом із тим критично розглядаючи себе і керуючи собою, саме й утворює особистість у філософії класичного модерну. На межі XVIII–XIX ст. у І. Канта ця точка зору досягла власної кульмінації. Особистість стає чітко визначеною як об'єкт привинення. Особистість, вважає І. Кант, є той суб'єкт, вчинки якого здатні до привинення.

---

¹ Так було вирішено перекласти німецьке «*Zurechnung*» (рос. — «вменение»). На відміну від терміна «інкримінування», «привинення», яке з'явилося в українській мові у середині 20-х років XX ст., найбільш точно, на нашу думку, відображає сенс явища, яке позначається цим терміном — визначення ставлення особи (вини) до вчиненого нею діяння. Крім того, слід зауважити, що «ідеалізм», про який йдеться у назві статті, за задумом автора — насамперед німецький класичний ідеалізм І. Канта, І. Фіхте, Г. Гегеля та ін. — *Прим. перекладача*.

² Глава колективної монографії з нагоди ювілею Х. Випрехтірепа: *Seelmann K. Personalitaet und Zurechnung von der Aufklaerung bis zur Philosophie des Idealismus / Heer M., Heimgartner S., Niggli M., Thommen M. (Hrsg.), Festschrift fuer Hans Wipraechtger.* — Basel, 2011. — S. 575–585 (пер. з нім. О. Стовби).

Під знаком відповідальності не пізніше, ніж за часів І. Канта, обговорювалося питання про зворотні передумови поведінки, а саме про те, чи взагалі не створює вперше безперервно здійснюване моральне або правове привинення те ставлення до себе, яке ми намагаємося пізнати через поняття особистості. Чи не пізнає, як натякав ще К. Ойлер, у грецьких трагедіях винний, якого викинуто із суспільства, через екзистенціальні сумніви, через власну провину, доти невідому самотійність — самосвідомість із совісті [1, с. 152–176, 156]? Чи не є навіть, як вважає науковець М. Дамаска з Єльського університету, злочинець, як результат залишеності на самого себе внаслідок дії, підпорядкованої вмінню-вчиняти-інакше, першим індивідом [2]?

1. ЕЛЕМЕНТИ СТАВЛЕННЯ ДО СЕБЕ ЯК ПЕРЕДУМОВА ПРИВИНЕННЯ

Розглянемо спершу зв'язок особистості та привинення від Дж. Локка до І. Канта. Йдеться про те, яке ставлення до себе переважало в епоху Просвітництва, щоб інкримінація, яка з XVII ст. була найбільш вживаним поняттям на позначення привинення, взагалі могла мати місце. Проте разом із тим помічається і зворотній шлях впливу інкримінування на ставлення до себе. Тоді звернемося до ідеалістичної філософії на межі XVIII–XIX ст. і розглянемо її розвиток.

а) Дж. Локк та Т. Гоббс

Поняття «ставлення до себе» Дж. Локка, яке часто позначається як революційне [3, с. 79–101]¹, у главі 27 другого видання його відомих «*An Essay Concerning Human Understanding*» (1694)² має назву «*Of Identity and Diversity*»³. Тим самим воно пов'язане з майже подібною за назвою главою «*Of Identity and Difference*»⁴ Гоббсівського «*De corpore*» [4]. У цій ідентичній главі, яка постійно привертає до себе все більше уваги, Дж. Локк захоплюється поняттям особистості та питанням, що взагалі робить людину ідентичною самій собі, тобто чому ми можемо казати, що хтось раніше був тією самою людиною, якою він є зараз. Тому Дж. Локк застосовував поняття особистості для пояснення того, що у будь-якій людині залишається ідентичним поза часовими межами. Він робить це з точки зору «*forensic term*»⁵, тобто певного поняття права або, більш точно, певного «судового поняття» («*gerichtlichen Begriffs*»). Особистість є для Дж. Локка ставленням до себе, яке має справу із звичним привиненням у діяннях перед судом. Тим самим Дж. Локк перебуває у контексті поширеного

¹ «Локківська революція» і «Локківське викладення теми часто й обґрунтовано позначається як революційне». Про те, що Дж. Локк «розвивав революційний образ модерново пояснюваної персони», говорив ще М.-З. Лоттер [7, с. 505]. Тим самим розуміється, що Дж. Локк відмовляється від уявлення про «*res cogitans*», про яке писав ще Р. Декарт, і вважає свідомість не різновидом речей, які споглядаються зовні, але вручені привілейованому внутрішньому погляду індивіда.

² «Есеї про людське розуміння» (англ.; тут і далі — *Прим. перекладача*).

³ «Про ідентичність та різноманітність» (англ.).

⁴ «Про ідентичність та різність» (англ.).

⁵ Судового терміна (англ.).

у XVIII–XIX ст. залучення правових термінів і судових метафор до прояснення практично-філософської постановки питань:

«Wherever a man finds what he calls himself, there I think another may say it is the same person. It is a forensic term appropriating actions and their merit; and so belongs only to intelligent agents capable of a law, and happiness and misery»¹.

Ключовим для питання, в яких діях, за Дж. Локком, може бути звинувачена особа у сенсі згадуваного ним «судового терміна», є осягнення цих дій у (індивідуальній) свідомості кожної особи. Можна було б там, де йдеться про події у минулому, також сказати «в індивідуальних спогадах особи».

«This personality extends itself beyond present existence to what is past, only by consciousness, whereby it becomes concerned and accountable, owns and imputes to itself past actions, just upon the same ground, and for the same reason that it does the present»².

Отже, індивід здійснює акт привинення, тобто приписування собі чогось. Однак не тільки привинення, а і його наслідки у вигляді нагороди або покарання ведуть назад, до цієї персональної ідентичності, до того ж у цьому випадку менше значення має свідомість як така і більше – афекти Самого Себе (*Selbst*):

«In this personal identity, is founded all the right and justice of reward and punishment; happiness and misery being that for which every one is concerned for himself...»³.

б) Чи є у Дж. Локка свідомість достатньою умовою для особистості?

Та обставина, що ставлення до себе утворюється у Дж. Локка не тільки через свідомість, вимагає більш глибокого розгляду. Близьке, на перший погляд, до Локківського тексту положення, що для Дж. Локка свідомість самого себе у минулому є достатньою і необхідною умовою персонального привинення, зараз правомірно оспорується – наприклад, Р. Брандтом. Він, навпаки, вважає, що при більш ретельному читанні текстів Дж. Локка слід виходити принаймні з двох подальших передумов.

Свідомість повинна існувати у контексті клопоту про себе (*Selbstsorge* (*concern*⁴)), задоволення і невдоволення – істота, «яка не в змозі розпоряджати-

¹ «Де б людина не знаходила те, що вона називає собою, там, я гадаю, ще хтось може сказати, що це та сама особа. Це судовий термін стосовно діянь та їх сутності; і так належить лише розумним особам, які здатні до дій і права, щастя та нещастя» [5, с. 346].

² «Ця особистість простягає себе поза наявне існування до того, що минуло, лише через свідомість, унаслідок чого вона стає обтяженою справами та здатною відповідати, приписує собі свої минулі вчинки та володіє ними, просто за тих підстав і з тих причин, як це робить теперішнє» [5, с. 346]. Див. також там само: § 9, S. 333: «*And as far as this consciousness can be extended backwards to any past action or thought, so far reaches the identity of that person; it is the same self now it was then; and it is by the same self with this present one that now reflects on it, that that action was done*» («І наскільки далеко ця свідомість може бути простягнута назад до якоїсь минулої дії або думки, настільки далеко простягається ідентичність цієї особи; вона зараз та ж сама, якою була тоді; і вона та ж сама, що і зараз, що тепер рефлектує те, що зараз було вчинено дію»).

³ «У цій персональній ідентичності знаходиться все право і справедливість нагороди і покарання; щастя і нещастя є такими для того, хто клопочеться про себе» [5, с. 340].

⁴ Клопіт (англ.).

ся клопотом, задоволенням, невдоволенням, страхом та надіями, не здатна створювати персональну ідентичність»¹ [6]. Звісно, вже у Локківському понятті «*consciousness*»² (поняття, яке для філософії ввів сам Дж. Локк і яке до нього використовувалося лише кількома теологами) закладено більше, аніж у «свідомості». Поняття «*consciousness*» містить у Дж. Локка також суто тілесний спогад (*Erinnerung*) [8], внаслідок чого визначення через задоволення і невдоволення вже входить у спогад. І далі, щоб перетворити самосвідомість на об'єкт привинення, слід додати елемент, який є «специфічно християнським та Новочасовим» [6, с. 5]. Це є вмотивований загрозою покарання або надією на заохочення державний або божественний закон та судова інстанція [6, с. 5]. Тоді коли «людина за суто природних умов клопочеться про власне щастя, вона залишається... природною істотою, підпорядкованою відповідному моменту очікування» [6, с. 6], якій важко гарантувати консистенцію та безперервність її поведінки. Ідея закону не тільки штовхає індивіда у взаємодію з Іншими, а й посилює індивідуальний спротив.

Насправді важко довести, що Дж. Локк при описі ставлення до себе особистості постійно виявляв «*consciousness*», «*concern*» і «*accountability*» у їх взаємозв'язку.³ Однак він охоплює — і в цьому може міститися його особливе значення для традиції рефлексії ставлення до себе — три елементи цього ставлення до себе. Йдеться про суб'єктивність у сенсі рефлексії над собою як континуумом у (само) свідомості, тобто про знання про те, що в принципі вчора було те ж саме, що і сьогодні. По-друге, йдеться про індивідуальність в аспекті тілесної своєрідності, а також контингентності, яка принципово відрізняє себе від усіх інших людей. І, нарешті, по-третє, Дж. Локк говорить про особистість в аспекті мінливого відображення становлення до себе та інтерсуб'єктивних зв'язків.

с) І. Кант та інкримінація

Майже через століття після Локківських «*Essay*» І. Кант у 1797 р. у новий спосіб розвиває ідею про взаємозв'язок ставлення до себе та приписування відповідальності⁴.

«Особа — це той суб'єкт, дії якого є здатними до привинення (*dessen Handlungen einer Zurechnung fähig sind*). Моральна особистість є не що інше, як свобода розумної істоти, підкорена моральному закону (психологічне, проте чисте вміння усвідомити ідентичність самої себе у різноманітних станах власного існування)...» [10, с. 223].

¹ Див. також: «Це важко зрозуміти, як суб'єкт чистого сприйняття повинен досягти свідомості кінцевого “Себе”, без того, щоб припустити відмінність від інших осіб...» [7, с. 511].

² Свідомість — англ. Тут і далі автор зазначає, що німецьким еквівалентом (*Bewusstsein*) повністю неможливо перекласти всі значення, які містить у собі англійське «*consciousness*».

³ Свідомість, клопіт, відповідальність (англ.). Можна порівняти лише цитуючи § 26 (о. *Ant.* 6). Сумніви у можливості суто когнітивної самосвідомості див. у: [7, с. 512].

⁴ «Як Локк, так і Кант визначали особу як суб'єкта діянь, які можна приписати. Проте у найважливішому пункті Кант йшов далі Локка, оскільки демонстрував, що ідея можливості приписати щось комусь виходить не з ідентичності самосвідомості, а вперше витікає з морального самозаконодавства» [9, с. 207].

І. Кант пропонує поняття особи у моральному і філософсько-правовому обґрунтуванні — особа для нього це об'єкт привинення як у етиці, так і у праві [11, с. 50]. Проведений І. Кантом новий аналіз Локківської проблематики у психологічному та нормативному аспекті є у нього не samozрозумілим, а результатом довгого шляху розвитку його практичної філософії¹. І. Кант менше, ніж Дж. Локк, зацікавлений у психологічному питанні охопленої часом ідентичності, тому в межах моральної філософії ідентичність визначається моральним законом [13, с. 197, 206]. Отже, І. Кант запроваджує у понятті особистості розподіл на психологічний і моральний бік, який у новітній філософії був спершу скасований [14, с. 189–196].

Оскільки йдеться про привинення, І. Кант рухається у юридичній термінології.

«Привиненням (інкримінацією) у моральному значенні є судження, через яке будь-хто розглядається як винуватець (*Urheber (causa libera)*) певного діяння, яке по тому називається *Tat (factum)* і підпорядковане закону» [10, с. 227].

Проте це означає, що необхідне для привинення відношення до себе відбувається через волю та її орієнтацію у даному собі законі. Тоді «*causa libera*» є, згідно з переданою С. Пуфендорфом традицією вчення про привинення, причиною, яка керується волею. У будь-якому випадку стосовно І. Канта слід вирішити, про який вид ставлення до себе йдеться, тобто чи про моральне, чи про правове привинення. Моральне привинення зорієнтоване на змістовне встановлення мети і рушійну силу, якими супроводжується діяння, тобто його мотиви — діяння — приписується вільній волі. Правове привинення, навпаки, пов'язане саме по собі тільки із зовнішніми діяннями. Проте воно, щоб мати можливість відрізнити людські вчинки від природних обставин, все ж таки повинно бути пов'язане зі «здатністю до встановлення мети та її здійсненням у просторі та часі» [11, с. 49–55]. Відповідно, моральне привинення відкидає свободу волі, яка є не доступною досвіду, а тому належить лише «внутрішній судовій палаті» совісті. Правове привинення, навпаки, відбувається через державний суд, що рівною мірою повинно мати за передумову певне ставлення до себе відповідально Діючого. С. Пуфендорфа, який не розрізняє ці два види інкримінації й вимагає вільної волі вже для правового привинення, дорікав цим ще К. Томазіус на початку XVIII ст., тобто це не є відкриттям І. Канта [15, с. 199]. Проте зупинимось детальніше на вченні С. Пуфендорфа та його значенні для кантівського вчення про привинення.

d) І. Кант і С. Пуфендорф

Майже за 24 роки до цитованого на початку другого видання Локківських «*Essay*» С. Пуфендорф оприлюднив (у 1672 р.) свою працю «*De Iure Naturae et Gentium libri octo*» [16], тим самим уперше у філософії Нового часу [17, с. 122] долучившись до теми вчення про привинення (*Zurechnungslehren*). Діяння, в яких можливо звинуватити, визначалися через дві здатності: розум (*intellectus*) [16, пар. 1], який засобами совісті [16, пар. 3, 4] випробовує діяння на його співрозмірність із законом, і вільну волю (*voluntas*) [16, пар. 1, 2]. Безпосередньо в

¹ Г. Мор це питання окремо дослідив: [12, с. 103–141].

останній — у вільній волі як передумові привинення — чітко виявляється різниця Пуфендорфівського і Локківського вчень про привинення. Не слід розуміти Дж. Локка так, що для привинення, на відміну від Пуфендорфівської традиції, достатньо тільки зворотної у часі, керованої законом самосвідомості, когнітивно пов'язаної з клопотом про себе. Адже Дж. Локк насправді не говорить про вільну волю — він навіть критикує це поняття як таке, що не підходить. Те, що практично виконує цю функцію, є поняття «сили звільнення» (*Suspensionskraft*) [7, с. 527]: на підставі розумних думок ми, згідно з Дж. Локком, який тут слідує Р. Декарту, у змозі звільнити наші думки і бажання [5, с. 263], тобто переглянути другий рівень волі — з чим збігається практичний результат С. Пуфендорфа.

Все XVIII ст. було зав'язане на С. Пуфендорфі у дискусіях про привинення, і як загальна правова, так і філософська література розробляла різноманітні критерії диференції ступеней знання і волі та їх релевантності до привинення. Тому І. Кант міг би у власному вченні про інкримінацію та орієнтацію його на волю спиратися на викликані С. Пуфендорфом дискусії, проте він вже виразно мислив про відношення до себе у сенсі, пов'язаному з Дж. Локком. Тому І. Кант мав звести разом дві різні традиції вчень Нового часу про привинення.

Як проміжний результат може бути встановлено, що частково було розвинуто Пуфендорфівську традицію вчення про інкримінацію у вузькому сенсі. Стосовно привинення питання полягало у передумовах самосприйняття будь-якого діяння (*intellectus* і/або *voluntas*), які мали передувати для того, щоб мати змогу бути інкримінованими. Інший теоретичний шлях, аніж Пуфендорфів та його учнів, було обрано Дж. Локком та його послідовниками, які у зв'язку з інкримінацією бажали не лише запропонувати теорію діяння, а й додати тезу про того, хто вчинив дію та часовий момент інкримінації. Таким чином, вони обговорювали інкримінацію на прикладі спогадів і діахронічної свідомості як проблему теорії свідомості. І. Кант з'єднав обидві традиції, оскільки він у власному вченні про привинення йшов шляхом як знання та керованої волі, так і рефлексії над даним собі законом.

2. ПРИВИНЕННЯ ЯК ПЕРЕДУМОВА СТАВЛЕННЯ ДО СЕБЕ

а) Особа в І. Канта як результат самозаконодавства і зовнішнього привинення із внутрішніми наслідками

Раніше виникало запитання, яке ставлення до себе вимагає моральне і правове привинення відповідальності. Тепер нашу увагу звернено у зворотному напрямі. Нас цікавить, чи не може бути привинення відповідальності, навпаки, передумовою для певних типів ставлення до себе. А точніше: можливо, самосвідомість не розвивається тому, що інші приписують їй усілякі діяння?

В І. Канта це питання ставиться після закону як передумова для ставлення до себе, тому він розглядає особу безпосередньо як ставлення до себе, яке дане із самозаконодавства. «Я сам є самозаконодавство» («*Das Selbst ist die Selbstgesetzgebung*»). Проте це означає, що те відношення до себе, яке вимагається для привинення, відповідає волі та її орієнтації на даний у собі закон, оскільки «*causa libera*» у традиції вчення про привинення, яка йде від С. Пуфендорфа, є причиною, що керована волею. Це розширення отримується І. Кантом внаслідок того, що він по-іншому, аніж Дж. Локк, цілком позбавляє сили психологічні

та тілесні чинники, через що аспект індивідуальності як своєрідності не відіграє ролі для відношення закону до ставлення до себе.

Як вже було згадано, Р. Бранд відшукав у Дж. Локка ідею, що «без постійного закону... „я“ не може відбутися» [6, с. 5]. Це означало, що вже у Дж. Локка не тільки ставлення до себе є передумовою для законодавчого привинення, а й існування закону є передумовою для ставлення до себе.

Спочатку Дж. Локк мав це на увазі у теологічному сенсі, і, напевно, тільки так воно було зрозумілим. З того, що Дж. Локк у власних текстах виходив із відповідальності людей за власне життя після смерті силою Божого закону (і перед Страшним судом), багато чого в його текстах стає зрозумілим. Дж. Локк був охоплений думкою, що у свідомості слід відшукати гарантію континуальності, що було результатом центральної для нього проблеми подальшого життя після смерті. Що гарантує нам, бажає знати Дж. Локк, що ми існуємо цілком індивідуально і пізніше воскреснемо? І він дає відповідь: наша свідомість, яка простягається назад, на наше попереднє життя. Без такої свідомості ми були б після воскресіння не ті ж самі. Також Дж. Локку цілком зрозуміло, що суто духовне простягнення у свідомості не гарантує продовження індивідуальності, яка пов'язана з часом і простором. Він намагався філософськи забезпечити християнський постулат «воскресіння тіла». Це, нарешті, остання проблема його вчення про привинення. У такому Божому законі Дж. Локк бачить і «нормативні засади персональної ідентичності» [7, с. 506]. Не можна заперечувати, що подібне очікування потойбічного життя і «молодший» суд залежать від їх реалізації, тобто, на думку Дж. Локка, зазнають впливу біографії та її результату. Виникнення морального і правового вчення про привинення у XVIII–XIX ст. пов'язано з теологічним формулюванням питань.

б) І. Фіхте, Г. Гегель

Тепер зупинимося на визначних Єнських авторах межі століть, для яких раніше згадані філософи були історією. Про те, що ставлення до себе є результат взаємодії, а не її передумова, що привинення також робить можливим ставлення до себе, а не тільки передбачає його, стверджують, слідом за І. Кантом, також І. Фіхте і Г. Гегель¹. Стосовно І. Канта висловлювання переходить у площину соціального, стосовно Дж. Локка – набуває загальної форми, яка виходить із Локківської проблематики потойбічного життя.

І. Фіхте дорікнув І. Канту принаймні раз – тоді, коли клопотався про розуміння ставлення до себе, виключаючи будь-яку субстанціальну метафізику, що означало те, що «Я» для І. Фіхте є не чим іншим як його (моральним і правовим) судженням про діяння, тобто філософія свідомості перетворювалася на моральну і правову філософію [12, с. 118]. Кантівське поняття особистості І. Фіхте критикував принаймні тричі: по-перше, цьому поняттю особистості, яке розвинуто із самозаконодавства, не вистачає тілесності, яка все ж таки є обов'язковою для розуміння вільних вчинків у просторі та часі, як цілком справедливо вважає І. Фіхте. Результатом цієї нестачі тілесності – висуває наступне заперечення

¹ Для І. Фіхте, як і для Г. Гегеля, суб'єктивності не може бути без інтерсуб'єктивності, особистості без міжособистості (*Interpersonalit t*). Див.: [13, с. 132].

І. Фіхте — є нестача індивідуальності у Кантівському концепті. І, насамкінець, зазначає І. Фіхте, Кантівському розумінню ставлення до себе не вистачає інтерсуб'єктивності, тобто ставлення індивіда до інших індивідів [12, с. 121].

З тілесністю індивідуальність знову входить у ставлення до себе. Оскільки без простору та часу, за І. Фіхте, не існує ніякої специфіки конкретної людини, а отже, ніякої індивідуальності. Саме в її тілесності й лише в ній особа, на думку І. Фіхте, пов'язана з іншими особами — і саме це обертання вимагає простору та часу [12, с. 125]. Так, мислення тілесності уможливорює також пізнання інтерактивної участі у ставленні до себе. Сприйняття інших розумних істот перетворюється на умову самосвідомості [12, с. 126]. І якщо бажати бути визнаним ними, слід зі свого боку визнати їх як рівних собі, увійти з ними у правовідносини. Так, у підсумку, правове відношення, за І. Фіхте, яке включає мінливе привинення відповідальності, є також умовою самосвідомості.

Г. Гегель розділяє погляди І. Фіхте про те, що суб'єктивність може існувати лише на базі інтерсуб'єктивності. Вперше лише із нормативної перспективи загального Іншого, який вчить нас визнавати Інших як носіїв прав, ми в змозі, на думку Г. Гегеля, зрозуміти з достатніми підставами нас самих як правових осіб [18, с. 174]. Соціальне визнання прав веде до зростання можливостей пов'язувати себе із самим собою як особою, здатною до морального привинення.

Як привинення особистого ставлення до себе вперше стає можливим, є важливою темою як для І. Фіхте, так і для Г. Гегеля. На їхню думку, через правове визнання як відповідально Вчиняючого (*Agierender*) з боку Іншого можливе позитивне ставлення до себе.

ВИКОРИСТАНІ МАТЕРІАЛИ

1. *Oehler K.* Subjektivität und Selbstbewusstsein in der Antike / Geschichte und Vorgeschichte der modernen Subjektivität ; R. Fetz, P. Hagenbüchle, P. Schulz (Hrsg.). — Berlin ; New-York, 1998. — Bd. 1.
2. *Bast J.* Das Individuum als Verbrecher. Zum Auftakt der Vorlesungsreihe «Drei Aufklärungen». — Frankfurter Rundschau, 4. Nov. 1997.
3. *Thiel U.* Person und persönliche Identität in der Philosophie des 17. Und 18. Jahrhunderts // Person — Philosophiegeschichte, theoretische Philosophie, Praktische Philosophie D. Sturma (Hrsg.). — Paderborn. — 2001.
4. *Hobbes T.* De corpore (zuerst erschienen 1655), ch. XI, hier benutzt // The English Works. — Vol. I.
5. *Locke J.* An Essay Concerning Human Understanding (zuerst erschienen 1689, dieses Kapitel allerdings erst in der 2. Auflage von 1694). — Oxford, 1894. — Ch. 27, § 26.
6. *Brandt R.* John Lockes Konzept der persönlichen Identität / Jahrbuch «Aufklärung»... S. 4 im Manuskript.
7. *Lotter M.* Rechtsprechung im Jenseits. — ARSP 2006.
8. *Hennig a.a.O.*
9. *Sturma D.* Philosophie der Person. Die Selbstverhältnisse von Subjektivität und Moralität. — Paderborn, 1997.
10. *Kant I.* Metaphysik der Sitten, Einleitung. — AA VI.
11. *Geismann G.* Recht und Moral in der Philosophie Kants // Jahrbuch für Recht und Ethik / Annual Review of Law and Ethics 14 (2006) 3ff.
12. *Mohr G.* Der Begriff der Person bei Kant, Fichte und Hegel // Sturma (Hrsg.), (o. Anm. 3).

13. *Teichert D.* Personen und Identitäten. — Berlin ; New-York, 2000.
14. *Quante M.* Einleitung: Der Begriff der Person im Kontext der theoretischen Philosophie // *Sturma* (Hrsg.), (o. Anm. 3).
15. *Thomasius C.* Fundamenta Iuris Naturae et Gentium (1705). — Aalen 1963. — I, 7. — § L. — 199. Dazu Geismann (o. Anm. 16).
16. *Pufendorf S.* De iure naturae et gentium libri octo. — Londini Scanorum, 1672.
17. *Meder S.* Schuld, Zufall, Risiko: Untersuchungen struktureller Probleme privatrechtlicher Zurechnung. — Frankfurt, 1993.
18. *Honneth A.* Kampf um Anerkennung. Zur moralischen Grammatik sozialer Konflikte. — Frankfurt, 1994.

Зеєльман К. Особистість і привинення: від Просвітництва до філософії ідеалізму

Анотація. Привинення відповідальності стосовно іншої гідної особи, яке імпліцитно існувало вже за Античності та Середньовіччя, було чітко виявлене і приведене у відповідність із ставленням до себе лише у ранньому Просвітництві. Тільки той, хто має певний мисленнєвий зв'язок із самим собою, існує відповідально, і тільки йому можуть бути привинені його дії та бездіяльність. Ця здатність побудувати мисленнєвий зв'язок із самим собою, тим самим критично розглядаючи себе і керуючи собою, створює особистість у філософії класичного модерну. На межі XVII–XIX ст. у І. Канта ця думка досягла кульмінації. Особистість стає чітко визначеною як об'єкт привинення. Особистість, як стверджує І. Кант, є той суб'єкт, вчинки якого є здатними до привинення.

Під знаком відповідальності не пізніше, ніж за часів І. Канта, обговорювалося питання про зворотні передумови поведінки, а саме про те, чи взагалі не створює вперше безперервно здійснюване моральне або правове привинення те ставлення до себе, яке ми намагаємося пізнати через поняття особистості.

Ключові слова: особистість, відповідальність, ставлення до себе, привинення, Просвітництво, ідеалізм.

Зеєльман К. Личность и вменение: от Просвещения до философии идеализма

Анотація. Вменение ответственности относительно иного достойного лица, которое имплицитно существовало уже в Античности и Средневековье, было четко прояснено и приведено в соответствие с отношением к себе лишь в раннем Просвещении. Только тот, кто устанавливает определенную мысленную связь с самим собой, существует ответственно, и только такому лицу могут быть вменены его деяния. Эта способность — построить мысленную связь с самим собой, тем самым критически рассматривая себя и руководя собою, порождает личность в философии классического модерна. На рубеже XVII–XIX ст. у И. Канта данная точка зрения достигла кульминации. Личность четко определяется как объект вменения. Личность, утверждает И. Кант, это тот субъект, поступки которого способны к вменению.

Под знаком ответственности не позднее, нежели во времена И. Канта, обсуждался вопрос об обратных предпосылках поведения, а именно о том, не создает ли вообще впервые непрерывно осуществляемое моральное либо правовое вменение то отношение к себе, которое мы пытаемся познать посредством понятия личности.

Ключевые слова: личность, ответственность, отношение к себе, вменение, Просвещение, идеализм.

Seelmann K. Person and Imputation: from Enlightenment to the Philosophy of Idealism

Summary. Imputation of a responsibility towards another people, which was implicitly existed in Antiquity and Middle Ages, clearly was connected with the Self-understanding during the early Enlightenment only. That man, who has reasonable connection with himself, is responsible — and towards such man the imputation of his deeds is possible. The similar possibility — to create reasonable connection with Self, to consider such Self critically and to rule its, is the foundation of the person in the philosophy of classical Modern. On the edge between 18-th an 19-th centuries the similar point of view came to its highest point in Kant's philosophy. Person, Kant said, is that subject, whose deeds are able for an imputation.

Under such keyword as «responsibility» after Kant the question about reverse suppositions was raised, more clearly, the question, doesn't moral or legal imputation create the person as the Self-connection?

Key words: Person, Responsibility, Self-connection, Imputation, Enlightenment, Idealism.